

Asmenvardinių makroekonomikos terminų variantiškumas

Variation of Macroeconomic Terms with a Personal Name

RAMUNĖ VASKELAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-6063-9699>

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami lietuviškuose makroekonomikos vadovėliuose vartojami sudėtiniai terminai, sudaryti su asmenvardžiais. Apžvelgus su tokių terminų vertinimu susijusius neaiškumus, asmenvardinio ir eponiminio termino santykį, siekiama atskleisti šiuose šaltiniuose vartojamų terminų variantiškumą. Kartu ryškėja kai kurios variantiškumo priežastys, asmenvardinių terminų vartojimo ypatumai.

ESMINIAI ŽODŽIAI: asmenvardinis terminas, eponiminis terminas, terminų variantiškumas.

ABSTRACT

The article deals with compound terms used in Lithuanian macroeconomics textbooks, which are formed with personal names. It reviews the uncertainties related to the evaluation of such terms, the relationship between the term formed with a personal name and the eponymous term, and aims to reveal the variation of terms used in these sources. Some of the reasons for this variation and the peculiarities of the use of such terms are highlighted.

KEYWORDS: term with a proper name, eponymous term, term variation.

ĮVADAS

Sudėtiniai terminai, sudaryti su asmenvardžiais, – ne vienoje srityje paplitęs, bet lietuvių terminologijos darbuose mažai tenagrinėjamas reiškiny. Svarstant įvairius terminijos vartojimo klausimus, pavieniuose darbuose paminima ir tokių terminų kaip *Omo dėsnis* ar *Ohmo dėsnis*, *Tomsono efektas* ar *Thomsono efektas* (Kaulakienė 2003: 113–114), *Boilio ir Marioto*

dėsnis, Diuaro indas, Simpsono formulė (Kaulakienė 2014: 60), *Doperio greitis, Dekarto koordinatės, Ebšteino sindromas* (Gaivenis 1994: 14), pateikiama viena kita pastaba dėl jų vartojimo, bet atskirai tokie terminai beveik nenauginėjami. Kita vertus, lietuvių terminologijos darbuose dėl jų pateikiamos pastabos ar užsienio terminologijos darbuose plačiau plėtojamos diskusijos tokių terminų vartojimo klausimu rodo, kad su asmenvardžiais sudaryti terminai kelia įvairių neišskumų ir prieštaravimų.

Antai keliuose lietuvių autorių darbuose tokių terminų minima aptariant eponiminius terminus, bet jų santykis su eponiminiais terminais įvardijamas neviseškai vienodai. Su asmenvardžiu sudarytus terminus kaip eponiminius aiškiai įvardija Laimutė Kitkauskienė, teigdama, kad straipsnyje laikomasi nuostatos, jog „terminas, savo sandaroje turįs vardažodį – asmenvardį, miesto, kaimo, kitos geografinės vietos, šalies ar tautos, genties pavadinimą – vadintinas eponiminiu“ (Kitkauskienė 2011: 48). Taigi, nagrinėdama architektūros, meno ir statybos terminiją, L. Kitkauskienė kaip eponiminius terminus nagrinėja ne tik vienažodžius, iš asmenvardžio padarytus terminus, kaip antai *gobelenas* (plg. *Gobelin*), *makadamas* (plg. *McAdam*) ar *mauzoliejus* (plg. *Mauzolo*), bet ir asmenvardį turinčius sudėtinius terminus, tokius kaip *Simmlerio baldai*, *Medici porcelianas* ar *Viktorijos stilius*, kuriuos galima apibūdinti kaip sudarytus su asmenvardžiu. Tiek vienus, tiek kitus, kaip aiškėtų, eponiminiais terminais laiko ir Jurgita Mikelionienė, nors ji savo straipsnyje nagrinėja tik pirmuosius – bendriniais žodžiais virtusius, mažąją raide rašomus sąvokų pavadinimus¹. Nagrinėdama juos kaip apeliatyvizacijos (proceso, kai tikrinis žodis tampa bendrinio) rezultatą, ji užsimeina, kad eponiminiai terminai skirstomi į visiškai ir iš dalies apeliatyvizuotus, ir kaip dalinės apeliatyvizacijos pavyzdžius pamini du sudėtinius terminus: *Cezario pjūvis*, *Bertoletto druska* (Mikelionienė 2017: 129). Išeitų, kad eponiminiais terminais laikomi ir sudėtiniai terminai, kuriuose asmenvardis nevirtęs bendrinio žodžiu, bet jie vertinami kaip nuo vienažodžių besiskiriantys apeliatyvizacijos laipsniu. Tiesa, suabejoti, ar tokie terminai išties laikomi eponiminiais, skatintų pateikiamas eponiminio termino apibrėžimas – tai „iš tikrinio žodžio padaryti sąvokų pavadinimai“ (Mikelionienė 2017: 127). L. Kitkauskienės pateiktas apibrėžimas, priešingai, rodytų, kad tai pirmiausia su tikrinio

1 Jie J. Mikelionienės straipsnyje smulkiau skirstomi į fonetiškai prie lietuvių kalbos sistemos pritaikytus terminus (pvz.: *koloradas, celsijus, siluetas, bernardinai*) ir darinius (pvz.: *spartakiada, bergsonizmas, jakobianas*).

žodžiu sudaryti sąvokų pavadinimai – vardažodį savo sandaroje turintys terminai. O štai viename baigiamajame magistro darbe, kur taip pat nagrinėjami eponiminiai terminai, vienus nuo kitų išties linkstama skirti. Kaip eponiminiai terminai čia nagrinėjami tik vienažodžiai, bendrinio žodžio statusą turintys sąvokų pavadinimai, pvz.: *fermis*, *mendelevis*, *kleveitas*, o sudėtiniai, savo sandaroje turintys tikrinį žodį sąvokų pavadinimai vadinami tikriniais ar tikrinį žodį turinčiais terminais, bet ne eponiminiais terminais, pvz.: „Iš viso tyrimo metu iš žodyno buvo išrinkta 247 lietuviški terminai, iš kurių 136 tikriniai (t. y. turintys tikrinį žodį, dar kitaip onimą), ir 111 eponiminių terminų, t. y. tokių, kurie yra padaryti iš tikrinio žodžio <...>“ (Ulkytė 2016: 27). Kad eponiminiais linkstama laikyti tik tikrinio žodžio statuso nebeturinčius sąvokų pavadinimus, rodytų ir šio magistro darbo pavadinimas – *Tikriniai žodžiai ir eponimai chemijos terminijoje*. Tiesa, užsienio kalbomis skelbiamuose terminologijos darbuose, ypač daug diskutuojant dėl eponiminių medicinos terminų, pirmiausia kreipiamas dėmesys į tikrinį žodį turinčius sąvokų pavadinimus (pvz.: Duque-Parra ir kt. 2006; Becker ir kt. 2021; Dyda, Pronińska 2021), tačiau iš kitų darbų matyti, kad į eponiminio termino sąvoką įtraukiami ir jie, ir tikrinio žodžio statuso netekę, bendriniais žodžiais virtę sąvokų pavadinimai (pvz.: Cappuzzo 2008; Kucharz 2020).

Iš tų darbų, taip pat ir iš lietuvių terminologų pateikiamų pastabų ryškėja kitas su asmenvardį turinčiais terminais susijęs neaiškumas ar prieštaravimas – jų terminologinės vertės klausimas. Štai Kazimieras Gaivenis, 1994 m. paskelbtame straipsnyje „Tarptautinių terminologijos principų taikymas mūsų terminijai“ minėjo tokią su mokslininkų, atradėjų ar išradėjų pavardėmis sudarytų terminų teigiamą ypatybę kaip mokslui nusipelnusių žmonių įamžinimą, bet nurodė ir jų trūkumą – šie terminai nepakankamai motyvuoti (Gaivenis 1994: 14). Dėl tokių terminų terminologinės vertės daug diskutuojama užsienio terminologijos darbuose, kur jie plačiai aptariami kaip eponiminiai terminai, o ypač svarstomas tokių terminų priimtumas medicinos terminijai. Kaip šių terminų privalumai nurodomi nusipelnusių asmenų pagerbimas, istorinė ir kultūrinė tokių terminų vertė, trumpumas, praktiškumas, komunikacijos procesų lengvinimas ir kt. (pvz.: Whitworth 2007; Cappuzzo 2008), bet kaip trūkumai vardijami netikslumas, dviprasmiškumas, neinformatyvumas ir kt., taip pat ir komunikacijos procesų sunkinimas (pvz.: Duque-Parra ir kt. 2006; Woywoldt, Matteson 2007; Cappuzzo 2008; Kucharz 2020; Kevlian ir kt. 2023).

Prieštaravimai atspindi ir terminų tvarkyboje. Tarptautinės terminų tvarkybos prieštaravimų yra nurodęs K. Gaivenis, ką tik minėtame straipsnyje aptardamas keblumus, kylančius mėginant taikyti tarptautinės terminų tvarkybos principus lietuvių terminijai. Kaip vieną tų keblumų jis minėjo tarptautinių kodeksų rekomendacijų prieštarumą terminų, padarytų iš mokslininkų, atradėjų ar išradėjų pavardžių, vartojimo klausimu: tarptautiniame anatomijos nomenklatūros kodekse jų vartoseną draudžiama, tarptautiniame zoologijos nomenklatūros kodekse ribojama, o technikos terminijoje leidžiama be jokių apribojimų (Gaivenis 1994: 217). Kartu pastebėta, kad tokių terminų vengiama ir kai kuriuose lietuviškų terminų žodynuose. Nurodytas *Medicinos terminų žodynas*, kuriame jie bemaž visi pakeisti kitais terminais.

Tačiau kiti terminografiniai šaltiniai rodo, kad su asmenvardžiais sudarytų terminų į žodynus patenka, pavyzdžiui, į *Chemijos terminų aiškinamąjį žodyną* (Daukšas ir kt. 2003), daugiakalbį *Fizikos terminų žodyną* (Palenskis ir kt. 2007), *Aiškinamąjį geografijos terminų žodyną* (Kavaliauskas ir kt. 2021), gausu jų ir *Aiškinamajame ekonomikos anglų–lietuvių kalbų žodyne* (AEKŽ 2006). Juolab tokių terminų gausu eponiminių terminų žodynuose (pvz.: Firkin, Whithworth 2001; Barankin ir kt. 2004), kurių vienas – *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai: simptomai ir sindromai* (Kasradze, Kasradze 2015) – išleistas ir lietuvių kalba. Iš terminologijos darbuose teikiamų pastabų taip pat galima spręsti, kad paplitusi ir tokių terminų vartoseną. Jau ir 1994 m. K. Gaivenis teigė, kad jų gausu visose mokslo srityse, ypač medicinos, technikos, fizikos, matematikos terminijoje (Gaivenis 1994: 14). Su mokslininko ar išradėjo pavarde sudarytų terminų pavyzdžių, nagrinėdama fizikos terminus, pateikia ir Angelė Kaulakienė (pvz., Kaulakienė 2014: 60), o J. Mikelionienė, pasirinkdama apžvelgti į 2013 m. išleistą *Tarptautinių terminų žodyną* patekusius vienažodžius eponiminius terminus, atkreipia dėmesį, kad tame žodyne sudėtinių terminų, tokių kaip *Cezario pjūvis* ar *Bertoletto druska*, yra mažai, tačiau jų labai daug vartosenoje (Mikelionienė 2017: 129).

O Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2007 m. gruodžio 20 d. posėdžio protokoliniu nutarimu atnaujinti *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai* rodo, kad tokius terminus jau lyg ir linkstama aiškiau įteisinti terminų tvarkyboje. Kad jie vartotini, čia nesuformuluojama, bet 29-ajame šio terminų žodynų sudarymą reglamentuojančio dokumento punkte nurodoma, kad „[P]irmenybė teikiama originalioms terminų dėmenimis einančių tikrinių vardų formoms (išskyrus tradicinius atvejus). Terminai su

adaptuotomis formomis pateikiami nuorodiniais straipsniais“ (TŽR 2007). Išeitų, kad su tikriniais žodžiais, taigi ir asmenvardžiais, sudaryti terminai laikomi sudedamąja terminų žodynų (vadinasi, ir terminijos) dalimi. Beje, jų jau minima ir naujajame lietuvių kalbos rašybos taisyklių sąvade – 2022 m. išėjusiame leidinyje *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai* (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 137–138), tiesa, pirmenybę teikiant ne originalioms formoms. Tiksliau, aptariant įvairių pavadinimų rašymą, čia aptariamas ir terminų rašymas, o jį aptariant suformuluojama, kad kitų kalbų asmenvardžiai ir vietovardžiai paprastai transkribuojami, pvz.: *Omo dėsniš, Stjudento skirstinys, Brauno procesas, Bugero ir Vėberio dėsniš, Džaulio dėsniš, Kocho mėginys, Elžbietos stilius, Eustachijaus vamzdis, Tyzenhauzo kilimai* (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 137–138). Palyginti su *Terminų žodynų rengimo bendraisiais reikalavimais*, lyg ir susidarytų dar vienas su asmenvardiniais terminais susijęs prieštaravimas, tačiau, žinoma, tie reikalavimai orientuoti į specialiąsias bendrinės kalbos vartojimo sritis, o kalbamasis rašybos taisyklių sąvadas – pirmiausia į bendrąją vartoseną.

Kaip matyti, prieštaravimų ir neaiškumų, susijusių su asmenvardį turinčiais sudėtiniais terminais, yra nemažai, tačiau, be jau minėto magistro darbo ir kelių straipsnių, kuriuose į tokius terminus mėginta žvelgti kaip į eponimus, lietuvių terminologų jie galbūt dėl abejotinos terminologinės vertės veik nenagrinėjami, nors patiems asmenvardžiams daug dėmesio skiriama įvairių kalbotyros mokslo šakų darbuose (pvz.: Kniūkšta 2004; Ambrazas 2008; Baltrušaitienė 2009; Gudalienė 2016). O nagrinėti, kaip aiškėja, būtų aktualu įvairius su asmenvardžiais sudarytų sąvokų pavadinimų aspektus, pavyzdžiui, jų paplitimą, struktūrines ar semantines ypatybes, sinonimiją, variantiškumą.

Šiame darbe į tokius terminus bus pažvelgta variantiškumo aspektu, tyrimui pasirinkus makroekonomikos, vienos iš dviejų ekonomikos teorijos sudedamųjų dalių, terminiją. Taigi, darbo tikslas – išnagrinėti su asmenvardžiais sudarytų terminų variantiškumo polinkius makroekonomikos terminijoje. Naudosimi šios terminijos šaltiniai – atsitiktinai pasirinkti 8 makroekonomikos vadovėliai aukštosioms mokykloms², apimantys

2 Vadovėliai daugiausia taip ir pavadinti – *Makroekonomika*. Tačiau makroekonomikos kursas gali būti perteikiamas ne tik atskirame makroekonomikos vadovėlyje, bet ir ekonomikos teorijos vadovėlyje, jame skiriant makroekonomikos ir mikroekonomikos dalis. Taigi, kaip šaltiniai panaudoti ir du ekonomikos teorijos vadovėliai (Andr, Jak), būtent makroekonomiką apimančios jų dalys. Visi nagrinėjami šaltiniai rengti lietuvių kalba, tik vienas – verstinis (W).

1994–2017 m. laikotarpį (jie išvardijami šaltinių sąrašė, o tekste, teikiant pavyzdžius, bus žymimi terminologijos darbams būdingomis santrumpomis). Darbo uždaviniai – iš tų šaltinių išrinkti su asmenvardžiais sudarytus terminus, nustatyti jų variantus, įvertinti variantus terminų variantiškumo tipologijos požiūriu, išryškinti pagrindinius šiems terminams būdingus variantiškumo požymius. Nagrinėjant šių terminų variantiškumą, kartu turėtų ryškėti ir bent viena kita jiems būdingo variantiškumo priežastis.

Vis dėlto prieš pereinant prie analizės dar lieka išspręsti termino klausimą, nes jau iš pateikto su asmenvardiniais terminais susijusių neaiškumų aptarimo ryškėja, kad ir terminija, susijusi su čia pasirinktu nagrinėti reiškiniu, gana nevienoda. Straipsnyje bus nagrinėjami tik tie terminai, į kurių sudėtį įeina tikrinio žodžio statuso nepraradęs asmenvardis (asmenvardžiai), rašomas didžiąja raide. Tiriant tokius terminus kaip eponiminius, juos nuo kitokių eponiminių terminų – vienažodžių sąvokų pavadinimų, kuriuose tikrinis žodis yra virtęs bendriniu, – būtų galima skirti terminu, sudarytu atsižvelgiant į terminų sandaros ypatybes, t. y. *sudėtiniai eponiminiai terminai* (žr. Kitkauskienė 2011). Tačiau šiame straipsnyje į asmenvardį turinčius terminus bus žvelgiama ne eponimijos požiūriu, be to, terminas *sudėtiniai eponiminiai terminai* neleistų skirti terminų, sudarytų su asmenvardžiais, nuo terminų, sudarytų su kitokiais vardažodžiais. Pasielkus onomastikoje įprastą tikrinių vardų skirstymą, juos būtų galima vadinti antroponiminiais terminais – taip terminai, sudaryti su asmenvardžiais, būtų skiriami nuo terminų, sudarytų su kitokių gyvųjų būtybių vardais (mitonimais, zoonimais) ar negyvųjų būtybių vardais (pvz., toponimais). Tačiau terminologijoje, regis, klostosi kitokia įvardijimo tradicija. Štai A. Kaulakienė keliuose darbuose su mokslininkų ar išradėjų pavardėmis sudarytus terminus yra įvardijusi kaip pavardinius (pvz., Kaulakienė 2014: 60). Vis dėlto terminų sudaroma ne tik su pavardėmis, bet ir su vardais, kaip antai *Viktorijos stilius* ar *Napoleono stilius*, taigi parankesnis jiems aptarti yra K. Gaivenio vartotas terminas *asmenvardiniai terminai*. Tiesa, kaip galima spręsti iš K. Gaivenio pateiktos pastabos³, asmenvardiniais terminais jis vadino ne tik su asmenvardžiu sudarytus sudėtinius,

3 K. Gaivenis nurodė, kad lietuvių kalboje asmenvardiniai terminai dvejopi: vienažodžiai (*džaulis, kelvinas, rentgenas, voltas* ir kt.) ir sudėtiniai (*Archimedo dėsnis, Adisono liga, Ebšteino sindromas* ir kt.). Dar minėti ir rusų terminijoje populiarūs su būdvardžiu sudaryti asmenvardiniai terminai (pvz., *markovskij proces*), bet nurodyta, kad lietuvių kalboje tokių terminų reikėtų vengti, jie būtų laikomi nenorminiais (Gaivenis 1994: 14).

bet ir iš asmenvardžio padarytus vienažodžius terminus, pvz.: *džaulis, kelvinas, omas, rentgenas*. Prireikus skirti vienus nuo kitų, būtų galima vartoti terminus *vienažodžiai asmenvardiniai terminai* ir *sudėtiniai asmenvardiniai terminai*, bet šiame straipsnyje bus nagrinėjami tik pastarieji, o tokiaime kontekste visiškai pakaks termino *asmenvardiniai terminai*.

Asmenvardžiais, kaip matyti ir iš minėto naujojo lietuvių kalbos rašybos leidinio, įprasta laikyti tikrinius žodžius, kuriais įvardijami asmenys, juos smulkiau skirstant į oficialius asmenvardžius (vardus, pavardes) ir neoficialius asmenvardžius (pravardes, slapyvardžius ir kt.) (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 101). Makroekonomikos vadovėliuose rasta tik su oficialiais asmenvardžiais sudarytų sudėtinių terminų, taigi ir čia vartojamu terminu *asmenvardiniai terminai* bus apimami tik su jais sudaryti terminai, kurių didžiąją dalį, kaip paaiškės, sudaro su pavarde (ar keliomis pavardėmis) sudaryti terminai. Dar iš anksto galima pasakyti, kad visi makroekonomikos vadovėliuose rasti asmenvardiniai terminai yra sudaryti tik su nelietuviškais (adaptuotais ar neadaptuotais) asmenvardžiais, todėl čia vartojamas terminas *asmenvardiniai terminai* apims tik tokius terminus, o asmenvardį nebus vengiama pavadinti ir svetimvardžiu.

1. BENDRIEJI VARIANTIŠKUMO DUOMENYS IR VARIANTIŠKUMO TIPOLOGIJA

Iš 8 makroekonomikos vadovėlių aukštosioms mokykloms išrinkus sudėtinius asmenvardinius terminus, kurie, kaip ką tik rašyta, šiame straipsnyje bus vadinami tiesiog asmenvardiniais terminais, aiškėja, kad jų šaltiniuose vartojama nevienodai. 1997 m. išleistuose *Makroekonomikos pagrinduose* tokių terminų – vos 5: *Filipso kreivė* Dril 48, *Laferio kreivė* Dril 142, *Sėjaus dėsnis* Dril 72, *Fišerio lygtis* Dril 46 ir *Keinso ekonominė teorija* Dril 73. Ne daug jų ir 1994 m. išleistame verstiniame vadovėlyje – 15: *Filipso kreivė* W 248, *Sėjaus dėsnis* W 170, *Grešemo dėsnis* W 44, *Okun'o dėsnis* W 118 (ir *Okuno dėsnis* W 406), *Malthus'o problema* W 315 (ir *Maltuso problema* W 402), *Pigou efektas* W 170, *Barro teorija* W 336, *Gramm-Rudman aktas* W 194, 197, *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266 ir kt. Be to, kai kurie asmenvardiniai terminai teįtraukti į šio vadovėlio gale pateikiamą *Specialių terminų žodyną*, o tekste nevartojami: *Engelo taisyklės* W 395, *Fišerio lygtis* W 396, *Lorenzo kreivė* W 402, *Keinso ekonominė teorija* W 399. Tačiau, pavyzdžiui, autorių kolektyvo parengtame Vilniaus universiteto vadovėlyje, kuris iš peržvelgtų makroekonomikos vadovėlių yra naujausias (išėjęs

2017 m.), terminų, sudarytų su asmenvardžiu ar asmenvardžiais, pavartota 42, o 2013 m. išėjusioje Remigijaus Čiegio *Makroekonomikoje* – net 62.

Tuo remiantis, būtų nesunku padaryti prielaidą apie asmenvardinių terminų plitimą. Vis dėlto jau iškart ją tikslinti skatina dvi aplinkybės. Viena, gana gausiai tokių terminų vartota jau ir 2006 m. išleistame Vilniaus universiteto vadovėlyje (jo pagrindu rengtas 2017 m. vadovėlis), taip pat ir 2008 m. išleistoje Kauno technologijos universiteto *Makroekonomikoje*: atitinkamai 38 ir 43 terminai. O 2016 m. išleistos *Ekonomikos teorijos* makroekonomikos dalyje vartojami tik 7 asmenvardiniai terminai, nors tai irgi yra vienas iš naujausių šiai analizei pasirinktų vadovėlių. Tai rodo, kad asmenvardinių terminų skaičius vadovėliuose, be kita ko, gali būti susijęs ir su autorių pasirinkimu šiuos terminus vartoti ar jų vengti. Be to, makroekonomikos vadovėliai nevienodos apimties. Štai tas, kuriame tepateikti 5 asmenvardiniai terminai, sudaro 12,75 apskaitos lanko, o 2008 m. vadovėlis, kuriame pavartoti 43 asmenvardinis terminas, – net 40 apskaitos lankų.

Kol kas plačiau nesvarstant asmenvardinių terminų nevienodo paplitimo priežasčių, dar reikėtų pasakyti, kad yra terminų, kurie tepavartojami vos viename vadovėlyje. Jei toks tik viename vadovėlyje pasitaikantis terminas jame dar ir pavartojamas vos vieną kartą, kaip antai *Engelo taisyklės* W 395, *Kuhno teorija* Sn 60, *Popero teorija* Sn 60, *Valraso dėsnis* Sn 370, *Triffino paradoksas* Čieg 263, *Beveridge'o kreivė* Č 155, *Hume'o mechanizmas* Čieg 263, *Oliverio-Tanzi poveikis* Sn 452 ar *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266, tai, suprantama, jis variantų negali turėti. Bet jei ir pavartojamas keliskart, variantiškumo atvejų atskiro vadovėlio lygmeniu pasitaiko retai. Štai 1994 m. vadovėlyje rašoma *Okun'o dėsnis* W 118, šio vadovėlio gale pateikiamame *Specialiųjų terminų žodyne* – *Okuno dėsnis* W 406, tekste rašoma *Laffer'io kreivė* W 200, žodyne – *Lafero kreivė* W 401, dar – *Malthus'o problema* W 315 ir *Maltuso problema* W 402.

Tačiau jei terminas vartojamas daugiau nei viename vadovėlyje, jis variantų paprastai turi, pvz.: *Solow likutis* Čieg 367 ir *Solou likutis* Sn 508; *Pigou efektas* Čieg 79, W 170 ir *Pigu efektas* Sn 271; *Juglaro ciklai* Gav 269, Sk 143 ir *Žugliaro ciklai* Čieg 174, Sn 374; *Filipso kreivė* Andr 277, Dril 48, Gav 244, Jak 236, Sk 177, Sn 438, W 248 ir *Phillipso kreivė* Č 176; *Sėjaus dėsnis* Dril 72, Sn 48, W 170 ir *Say'aus dėsnis* Č 26; *Okuno dėsnis* Andr 259, Čieg 127, Gav 209, Sk 154, Sn 404, *Okun'o dėsnis* W 118 ir *Oukeno dėsnis* Jak 242; *Greshamo dėsnis* Sk 199, *Grešamo dėsnis* Gav 118, Sn 208 ir *Grešemo dėsnis* W 44; *Lorenzo kreivė* Čieg 67, *Lorenso kreivė* W 402 ir

Lorenco kreivė Sn 567; *Mundello–Flemingo modelis* Sk 265, *Mandelo–Flemingo modelis* Sn 489, *Mundelo ir Flemingo modelis* Gav 286. Kaip keliuose vadovėliuose vartojamus, bet variantų eilutės nesudarančius galima minėti tik terminus *Havelmo teorema* Čieg 168, Sn 182, *Vagnerio dėsnis* Sk 83, Sn 174 ir vos keliuose vadovėliuose pasitaikančius terminus *Maltuso spąstai* Andr 303, Jak 247, *Fišerio hipotezė* Andr 277, Jak 234, *Okuno koeficientas* Gav 209, nors kiti su asmenvardžiais *Maltusas*, *Fišeris* ar *Okunas* sudaryti terminai, kaip paaiškės, yra variantiški. Taigi, analizuojamuose šaltiniuose asmenvardinių terminų variantiškumas daugiausia išryškėja tarptekstiniu lygmeniu.

Palyginti gausiuose lietuvių terminologijoje variantiškumo tyrimuose, kuriuose terminų variantais paprastai laikomi tos pačios reikšmės, bet skirtingos raiškos terminai ar skirtingi termino pavidalai (žr.: Mitkevičienė 2004: 124; Zemlevičiūtė 2012: 106)⁴, variantus įprasta skirstyti į tam tikrus tipus. Juose aptariami rašybos variantai (Zemlevičiūtė 2011, 2018), kurie vadinami ir ortografiniais variantais (Zemlevičiūtė 2012; Drukteinis 2015), fonetiniai variantai (Zemlevičiūtė 2003: 94–95; 2009: 177), morfologiniai variantai (Stunžinas 2008; Zemlevičiūtė 2012) ir kt. Išsamų variantų inventorių pateikianti Asta Mitkevičienė (2004) vardija tokius tipus: fonetiniai ir rašybos variantai, morfologiniai variantai, sintaksiniai variantai, darybiniai variantai. Morfologiniai variantai smulkiau skirstomi į skaičiaus, giminės ir kitus variantus, kaip atskirą morfologinių variantų pogrupį skiriant ir galūnių bei baigmenų variantus, *formula* ir *formulė*, *idilė* ir *idilija*, *oblis* ir *oblius*, *turėklas* ir *turėklius*, *krumplys* ir *krumplis* (Mitkevičienė 2004: 133–135; Stunžinas 2008: 124; Zemlevičiūtė 2012: 114). Aptariant galūnių ir baigmenų variantus, prie jų priskiriami ir tokie variantai, kurių atsiranda nevienodai morfologiškai įforminant skolinius, pavyzdžiui, *psichologinė analizė* ir *psichologinis analizas*, *epas* ir *eposas* (Mitkevičienė 2004: 134). Kartu variantiškumo tyrėjų pastebima, kad terminai dažnai skiriasi ne vienu, o keliais variantiškumo požymiais, ir šiuo požiūriu jie skirstomi į grynuosius ir mišriuosius (Mitkevičienė 2004: 139–140; Zemlevičiūtė 2012). Tačiau, klasifikuojant ir aptariant variantus, asmenvardinių terminų neįtraukiama, taigi nė variantiškumo tipologija jiems netaikoma. O mėginant ją tokiems terminams taikyti iškyla ir tam tikrų neaiškumų.

4 Taip suprantami variantai lietuvių terminologijos darbuose skiriami nuo tą pačią sąvoką įvardijančių skirtingų terminų – sinonimų (žr.: Mitkevičienė 2004; Vaskelaitė 2022a: 90–93).

Pavyzdžiui, A. Kaulakienė, tarp variantiškų fizikos vadovėlių terminų paminėdama ir kai kurių asmenvardinių, kaip antai *Džioulis dėsni*, *Joulio dėsni* ir *Džaulio dėsni*, *Crookso tamsus tarpas* ir *Krukso tamsus tarpas*, *Tomsono efektas* ir *Thomsono efektas*, *Leclanché elementas* ir *Leklanšė's elementas*, *Peltier'o efektas* ir *Peltjė efektas*, pasako, kad šie nemažą fizikos terminų variantų pluoštą sudarantys terminai skiriasi mokslininkų pavardžių rašyba (Kaulakienė 2003: 113–114). Tačiau iš pavyzdžių matyti, kad kai kurie jų, pavyzdžiui, *Peltier'o efektas* ir *Peltjė efektas*, *Leclanché elementas* ir *Leklanšė's elementas*, skiriasi ne tik rašyba, bet ir galūnėmis ar baigmenimis, taigi, vertinant įprastos variantiškumo tipologijos požiūriu, juos veikiausiai reikėtų laikyti ne tik rašybos, bet ir morfologiniais – galūnių ir baigmenų – variantais, taigi mišriaisiais variantais. Tai rodytų ir rašybos normas teikiantys darbai: aptariant svetimvardžių rašymą, juose aptariami ne tik skirtingi nelietuviško asmenvardžio rašymo būdai (pvz., *Debussy* ir *Debusi*), bet ir svetimvardžio derinimas prie lietuvių kalbos morfologinės sistemos, t. y. lietuviškos galūnės pridėjimas (LKRS 1992: 81–88; VLKK 1997, 2016), kuris kai kur ir įvardijamas kaip morfologinis adaptavimas (pvz., Pažūsis 2014: 71–135), kitur – kaip asmenvardžio gramatinimas (pvz.: VLKK 2016; Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 179). Kita vertus, tiek skirtingi nelietuviško asmenvardžio rašymo būdai, tiek ir morfologinis adaptavimas (gramatinimas) bei jo būdai yra aptariami rašybos taisyklės teikiančiuose darbuose, o tai rodytų glaudžią nelietuviškų asmenvardžių rašymo ir jų morfologinio adaptavimo sąsają.

Be to, kai kurie dabartinės rašybos taisyklės teikiančių norminamųjų darbų numatomi gramatinimo būdai tesusiję su apostrofo vartojimo skirtumu. Tiksliau, juose kaip variantai numatomi galūnės rašymas po apostrofo (pvz.: *Lennon'as*, *Brunner'is*) ir ją jungiant tiesiai prie svetimvardžio baigmens (pvz.: *Lennonas*, *Brunneris*) (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 201–202). Apostrofas aptariamas rašybos taisyklės teikiančiame darbe, minimas kaip grafinis ženklas (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 19), o tai keltų klausimą, kiek tik grafiniu ženklu besiskiriantys asmenvardiniai terminai, pavyzdžiui, *Okun'o dėsni* ir *Okuno dėsni*, laikytini galūnių, t. y. morfologiniais, kiek – rašybos variantais. Tačiau apostrofą teikta ir teikiama rašyti ir tais atvejais, kai nelietuviškas tikrinis vardas baigiasi netariama balse ar priebalse, pavyzdžiui, *Larousse'as* (skaitoma *Larusas*), *Chateaubriand'as* (sk. *Šatobrijanas*) (LKRS 1992: 88–89), jis taip vartotas ir tarpukariu (Baltrušaitienė 2009: 15–20). Vadinasi, šiuo atveju apostrofas

būtų dar ir tam tikrus tarties ypatumus nurodantis ženklas, ir tokius termino pavartojimo atvejus, kai vienur asmenvardis rašomas *Chateaubriand'as*, kitur – *Chateaubriandas*, taip pat keblu laikyti vien tik rašybos ar galūnių variantais – jie rodytų ir tarties skirtumus. Taigi, nelietuviškų asmenvardžių rašymas ir morfologinis adaptavimas glaudžiai susijęs ir su fonetiniu lygmeniu.

Net ir tuos atvejus, kai asmenvardžio galūnė ar baigmuo vienodi, bet pats asmenvardis rašomas skirtingai, keblu laikyti vien tik rašybos, t. y. ortografiniais, variantais. Kaip susijusį vien su rašmenų skirtumais būtų galima vertinti tik aptariant svetimvardžių rašymą minimą transliteravimą – „nelotyniškos rašto sistemos rašmenimis parašytų asmenvardžių (vietovardžių) perrašymą paraidžiui (arba kuo tiksliau perteikiant kitokius rašto ženklus) lietuviškais rašmenimis“ (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 180), dar vadinamą transliteracija, perraša (TI 1990; Pažūsis 2014: 52; Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 182). O lotyniškos rašto sistemos rašmenimis parašyti asmenvardžiai lietuvių kalboje lietuviškais rašmenimis perrašomi tik pagal apytikslį tarimą – transkribuojami (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 180)⁵. Išeitų, kad tarp originalo kalba parašyto ir pagal apytikslį tarimą perrašyto lietuviškais rašmenimis asmenvardžio gali būti ne tik grafinių, bet ir fonetinių skirtumų. Lionginio Pažūsis darbe *Kalba ir vertimas* minimas grafinis ir fonetinis adaptavimas (Pažūsis 2014: 51–71). Tačiau ir iš neasmenvardinių terminų variantiškumo tyrimų aiškėja, kad brėžti rašybos ir fonetinių variantų ribą keblu, nes, pasak Astos Mitkevičienės, „fonetiniai skirtumai dažniausiai atsispindi rašyboje“ (Mitkevičienė 2004: 125), todėl, nors rašybos ir fonetiniai variantai skiriami kaip dvi atskiros terminų variantų grupės, juos linkstama aptarti kartu, šioje grupėje paminint ir kai kurių su svetimžodžio fonetiniu adaptavimu sietinų variantų, tokių kaip *impressionizmas* ir *impresionizmas*, *minnezingerių lyrika* ir *minesingerių lyrika* (Mitkevičienė 2004: 125–133; Zemlevičiūtė 2009: 161–162).

Taigi, čia paliesti norminamųjų darbų numatomi nelietuviškų asmenvardžių vartojimo lietuvių kalboje aspektai rodytų glaudžią rašybos, fonetinio ir morfologinio lygmenų sąsają ir keblumą tarp jų brėžti aiškią ar griežtą ribą. O analizuojami šaltiniai išryškina, kad su asmenvardžiais

5 „Asmenvardžio (vietovardžio) transkribavimas – kitos kalbos asmenvardžio (vietovardžio) užrašymas pagal apytikslį tarimą lietuviškais rašmenimis“ (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 180).

sudarytiems terminams dažnai išties būdingas ir galūnių ar baigmenų, ir asmenvardžio rašymo, arba ortografinis, variantiškumas, taip pat ir fonetiniai skirtumai. Taigi, daugumą makroekonomikos vadovėlių pagrindu nustatytų variantų eilučių būtų galima įvardyti kaip atstovaujančias mišriojo variantiškumo tipui. Vis dėlto ryškiausias šiuose šaltiniuose variantiškumo požymis – nevienodas į termino sudėtį įeinančio asmenvardžio rašymas, kuris, kaip jau aptarta, glaudžiai susijęs su fonetiniais skirtumais. Taigi, makroekonomikos vadovėliuose ryškėjančio asmenvardinių terminų variantiškumo analizė pradedama nuo šio variantiškumo aptarimo.

2. NEVIENODAS RAŠYMAS

Šio straipsnio įvade užsiminta, kad 2007 m. patvirtinti *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai* numato termino dėmenimis einančių tikrinių žodžių, taigi ir asmenvardžių, rašymą originalia forma. Tačiau, pavyzdžiui, 2006 m. išėjęs *Aiškinamasis ekonomikos anglų–lietuvių kalbų terminų žodynas*, tarp kurio vertėjų, redaktorių ir konsultantų įrašytas ir Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras, rodo, kad terminografijoje toks asmenvardinių terminų rašybos principas taikomas jau ir anksčiau. Jame pateikiamų terminų dėmenimis einantys nelietuviški asmenvardžiai rašomi originalo forma, pvz.: *Laffero kreivė*, *Lucaso kritika*, *Herfindahlis indeksas*, *Marshallo paklausos kreivė*, *Praiso ir Winsteno transformacija*, *Lewisio*, *Fei ir Raniso modelis*, *Heckscherio ir Ohlino tarptautinės prekybos metodika* (AEKŽ 2006). Tiesa, kitame ekonomikos terminų žodyne, neverstiniam, asmenvardiniai terminai pateikti su transkribuotais, t. y. pagal apytikrį tarimą lietuviškais rašmenimis perrašytais, asmenvardžiais, pvz.: *Filipso kreivė*, *Fišerio lygtis*, *Lorenco kreivė*, *Grešamo dėsnis*, *Sėjaus dėsnis*, *Kouzo teorema*, *Rikardo ekvivalentiškumas*, *Hekšerio ir Oulino modelis* (Vainienė 2008).

Nustatyti, kiek rengiant makroekonomikos vadovėlius vadovaujamosi atitinkamos srities terminų žodynais, reikėtų atskiro tyrimo, tačiau šiam tyrimui pasirinkti šaltiniai rodo, kad juose irgi nusveria polinkis į terminų sudėtį įeinančius asmenvardžius rašyti originalo forma. Lotyniškos rašto sistemos rašmenimis rašomų asmenvardžių perrašymo pagal apytikrį tarimą polinkį išryškina tik trys iš analizei pasirinktų vadovėlių, kurių vienas išleistas 2016 m., kiti anksčiau – 2007 m. ir 2008 m. Tiesa, dviejuose pirmuosiuose vartojama tik po 7 asmenvardinius terminus. Vis dėlto asmenvardžio perrašymo lietuviškais rašmenimis polinkis, apimantis jo fonetinį adaptavimą, matyti ir iš šio nedidelio skaičiaus terminų, kurių

keli abiejuose vadovėliuose sutampa: *Fišerio hipotezė* Andr 277, *Jak* 235, *Maltuso spąstai* Andr 303, *Jak* 247, *Sėjaus dėsnis* Jak 178, *Filipso kreivė* Jak 236, Andr 277, *Oukeno dėsnis* Jak 242, *Keinso užimtumo teorija* Jak 178, *Hekšerio ir Olino modelis* Andr 318. Šešis kartus daugiau asmenvardinių terminų pavartota 2008 m. išleistoje *Makroekonomikoje* – 43, o tokia imtis ši transkribavimo polinkį išryškina dar labiau, pvz.: *Džini koeficientas* Sn 569, *Maršalo koeficientas* Sn 217, *Žugliaro ciklai* Sn 374, *Pašė indeksas* Sn 74, *Pigu efektas* Sn 271, *Solou likutis* Sn 508, *Lorenzo kreivė* Sn 567, *Lafero kreivė* Sn 432, *Grešamo dėsnis* Sn 208, *Mandelo–Flemingo modelis* Sn 489. Kituose vadovėliuose šių terminų šalutinis dėmuo rašomas originalo forma, t. y. *Lorenzo kreivė* Čieg 67, *Pigou efektas* W 170, *Laspeyreso indeksas* Sk 34, *Greshamo dėsnis* Sk 199, *Laffero kreivė* Gav 11, 83, Sk 11, *Solow likutis* Čieg 367, *Gini koeficientas* Čieg 67, *Marshallo koeficientas* Čieg 275, *Juglaro ciklai* Sk 123, 143, *Kitchino ciklai* Gav 269, Sk 123, ir dėl šių skirtingų rašymo būdų taikymo susidaro terminų variantų.

Tačiau tokį variantiškumą numato ir visų analizuojamų šaltinių rengimo metu galiojusios nelietuviškų asmenvardžių vartojimo lietuvių kalboje normos. Nors terminų žodynams, kaip matyti iš *Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų*, nuo 2007 m. teikiama originalo rašyba, tačiau 1992 m. *Lietuvių kalbos rašyboje ir skyryboje* (toliau – LKRS) išdėstytos asmenvardžių rašymo taisyklės numato tiek autentiškos, t. y. originalo kalba rašomos, tiek transkribuotos lotyniško pagrindo alfabetus vartojančių kalbų asmenvardžio formos vartojimą. Tiesa, numatant šiuos du rašymo būdus atsižvelgiama į asmenvardžių vartojimo sritį, taip pat į skaitytojų amžių bei išsilavinimą, t. y. nurodoma, kad populiariuose ir vaikams bei jaunimui skirtuose leidiniuose, atsižvelgiant į skaitytojų amžių bei išsilavinimą, asmenvardžiai adaptuoti, o autentiškos formos vartotinos mokslinėje literatūroje, reklaminiuose, informaciniuose leidiniuose ir specialiuosiuose tekstuose (LKRS 1992: 81). Ši nuostata, beje, išsaugoma ir naujajame rašybos taisyklių rinkinyje *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*: čia formuluojama, kad asmenvardžiai lietuviškuose tekstuose turi būti pateikiami atsižvelgiant į teksto vartojimo sritį, paskirtį ir skaitytojų amžių bei išsimokslinimą (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 180–181). Tačiau vardijant vartojimo sritis mokomojo pobūdžio leidiniai, tokie kaip vadovėliai aukštosioms mokykloms, nei naujajame rašybos taisyklių leidinyje, nei vadovėlių išleidimo metu galiojusias rašybos taisykles apibendrinančiame leidinyje – LKRS – neminimi, o tai gali būti veiksnys,

lemiantis nevienodus asmenvardinių terminų rašymo makroekonomikos vadovėliuose polinkius. Viena vertus, vadovėliai aukštosios mokykloms gali būti vertinami kaip artimi mokslinio stiliaus literatūrai, kita vertus, juos galima vertinti ir kaip jaunimui skirtus leidinius. Prie keliuose vadovėliuose ryškėjančio polinkio vartoti terminus su transkribuota asmenvardžio forma, kaip leistų spręsti ir 1986 m. išleistas leidinys *Nelietuviškų tikrinių vardų rašymas „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“*, pateikiantis išsamias svetimvardžių transkribavimo taisykles, gali būti prisidėjusi ir gana sena tradicija lietuvių kalboje nelietuviškus asmenvardžius transkribuoti (LTE 1986).

Vis dėlto ir tuose makroekonomikos vadovėliuose, kuriuose ryškėja asmenvardinio termino dėmens rašymo originalo rašmenimis polinkis, tam tikriems terminams daroma išimtis. Štai 1994 m. laidos vadovėlyje, kuriame rašoma *Pigou efektas* W 170, *Barro teorija* W 336, *Engelo taisyklės* W 395, *Ricardo ekvivalentiškumo teorema* W 412, *Malthuso problema* W 402, *Gramm-Rudman aktas* W 196, *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266 ir kt., tam tikrų terminų asmenvardiniai dėmenys vartojami grafiškai ir fonetiškai adaptuoti: *Grešemo dėsnis* W 44, *Filipso kreivė* W 248, *Fišerio lygtis* W 396, *Sėjaus dėsnis* W 170, *Keinso ekonominė teorija* W 399. Tokių tik kai kuriems terminams taikomų išimčių pasitaiko ir 2017 m. išleistoje Vilniaus universiteto *Makroekonomikoje*: nors rašoma *Paashe metodika* Gav 25, *Laspeyreso kainų indeksas* Gav 25, *Juglaro ciklai* Gav 269, *Harrodo modelis* Gav 263, *Solow modelis* Gav 17, *Keyneso kryžius* Gav 65, *F. Modigliani gyvenimo ciklo teorija* Gav 50, *I. Fisherio vartojimo išlaidų teorija* Gav 52 ir pan., į kitų terminų sudėtį įeinantis asmenvardis pateikiamas transkribuotas: *Filipso kreivė* Gav 244, *Grešamo dėsnis* Gav 118, *Vagnerio dėsnis* Gav 74, *Rikardo ekvivalentiškumas* Gav 97 (plg. *Ricardo ekvivalentiškumas* Sk 100) ir kt.

Tačiau tokia išimtis numatoma ir nelietuviškų asmenvardžių rašymo taisyklėse. 1992 m. išleistoje LKRS, išvardijus originalo kalba rašomų⁶ ir transkribuotų asmenvardžių vartojimo sritis, formuluojama, kad tradicinės asmenvardžių ir vietovardžių formos turi būti išlaikomos, pvz.: *Suomija*, *Švedija*, *Karolis Didysis*, *Petras Pirmasis* (LKRS 1992: 81). Tiesa, terminas *tradicinė forma* LKRS plačiau neaiškinamas. Tokia pat išimtis numatyta jau ir minėtame 1986 m. leidinyje *Nelietuviškų tikrinių vardų rašymas „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“*, čia tradicinius vardus paaiškinant kaip

6 Be termino *originali asmenvardžio forma*, čia vartojamas ir terminas *autentiška forma* (LKRS 1992: 81).

tikrinius vardus, kurių lietuviškoji forma turi vartojimo tradiciją (LTE 1986: 5). Išimtis numatoma ir tiesiogiai į terminijos tvarkybą orientuotuose *Terminų žodynų rengimo bendruosiuose reikalavimuose*: teigiant, kad pirmenybė teiktina originalioms terminų dėmenimis einančių tikrinių vardų formoms, juose paminima, kad išimtis darytina tradiciniams atvejams. Tiesa, pasakymas *tradiciniai atvejai* čia plačiau neaiškinamas. Tradicinėms formoms numatoma išimtis ir naujajame rašybos normų rinkinyje, kuris išleistas jau vėliau nei šiai analizei pasirinkti vadovėliai, čia teigiant, kad savitos, nusistovėjusios tradicinės asmenvardžių ir vietovardžių formos vartojamos visais atvejais – tiek laisvuosiuose, tiek dalykiniuose tekstuose (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 181). Čia terminas *tradicinis asmenvardis* jau apibrėžiamas – tai „savita forma lietuvių kalboje nusistovėjęs kitos kalbos (šalies) asmenvardis“ (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 180).

Kadangi makroekonomikos vadovėliuose ne tik aiškinamos sąvokos, bet ir nurodoma įvairių terminų atsiradimo aplinkybių, juose pateikiama informacijos ir apie vieno ar kito asmenvardinio termino atsiradimą, taip pat ir apie asmenis, su kurių asmenvardžiais sudaryti terminai. Pavyzdžiui, aiškinant dėsni, kuris viename vadovėlyje vadinamas Grešemo dėsniu, kitame – Grešamo dėsniu, pasakoma, kad šį dėsni suformulavo karalienės Elžbietos laikų finansų ministras Thomas Gresham'as W 44, o šalia pavardės skliaustuose nurodyti jo gyvenimo metai (1519–1579) rodo, kad terminas turėtų būti radęsis labai seniai, turėti vartojimo tradiciją. Iš datos, pateikiamos aiškinant terminą *Fišerio lygtis*, matyti, kad sena turėtų būti ir jo vartojimo tradicija: „<...> lygybė vadinama Fišerio lygtimi (Fisher equation), garsaus amerikiečių ekonomisto Irvingo Fišerio (Fisher, Irving, 1867–1947) garbei“ Sn 450. Palyginti sena turėtų būti ir termino *Filipso kreivė* vartojimo tradicija, nors, kaip nurodoma, ryšį tarp nedarbo ir infliacijos Olbanas Filipsas išnagrinėjo vėliau už Irvingą Fišerį – 1958 m. darbe (Sn 438). Tai, kad vadovėliuose transkribuoti pateikiami būtent tokių terminų šalutiniai dėmenys, ir leistų juose įžvelgti tradicinėms formoms daromą išimtį.

Vis dėlto vartojant terminus su XX a. kurtų ar plėtotų makroekonominių teorijų, modelių kūrėjų pavardėmis pasitaiko ir svyravimų. Nors amžiaus antroje pusėje kurtų ar plėtotų teorijų bei modelių pavadinimus linkstama rašyti išsaugant originalią asmenvardžio formą, kaip antai *Harrodo modelis* Gav 263, *R. Solow ekonomikos plėtros faktorinis modelis* Gav 253 ar *Solow modelis* Gav 263, Sk 193, *R. Lucaso gamybos funkcija* Sk 131, rašant amžiaus pradžioje ar viduryje kurtų ar plėtotų teorijų pavadinimus

svyruojama. Pavyzdžiui, nevienodai rašomi ir terminai, sudaryti su makroekonomikos kūrėju laikomo anglų mokslininko Johno M. Keyneso, savo pagrindinę teoriją išplėtojusio 1936 m. išleistoje knygoje, pavarde. Su ja sudarytų terminų vadovėliuose vartojama ne po vieną, ir vienur rašoma *Keinso (ekonominė) teorija* Dril 73, W 399, kitur – *Keyneso teorija* Gav 170, Sk 130, vienur – *Keyneso likvidumo pirmenybės teorija* Sk 206, kitur – *Keinso likvidumo pirmenybės teorija* Gav 116 ir kt.

Tokie svyravimai rodytų, kad tradicinės formos samprata gali kelti keblumų. Turbūt todėl viename vadovėlyje išimčių nedaroma – beveik visi čia vartojami asmenvardiniai terminai turi originalo kalba rašomą asmenvardį, t. y. *Phillipso kreivė* Čieg 68, *Fisherio lygtis* Čieg 67, *Fisherio ryšys* Čieg 318. Toks tik šiame vadovėlyje ryškėjantis polinkis irgi didina su nevienodo asmenvardžio rašymo būdu susijusių variantų eilučių skaičių. O tokia kontekste pasitaikantys vos keli asmenvardžio rašymo transkribuota forma atvejai greičiau rodytų ne svyravimus, o neapsižiūrėjimą. Štai šiame vadovėlyje rašoma tik *Fisherio lygtis*, *Fisherio ryšys*, bet vos viena kartą pavartojant terminą *Fišerio indeksas* Čieg 81 ta pati pavardė pateikiama transkribuota.

Dviejuose vadovėliuose, kuriuose ryškėja priešingas – terminų rašymo su transkribuotu asmenvardžiu polinkis, viena išimtis irgi pasitaiko. Tai JAV mokslininko pavardės, su kuria sudaryti terminai *Okuno dėsnis* Andr 259, Sn 404 ir *Okuno koeficientas* Andr 259, rašymas – ji rašoma originalo forma (plg. čia pateikiamą terminą *Okun's law*). Tai, kad trečiajame tokiu pat polinkiu išsiskiriančiame vadovėlyje rašoma *Oukeno dėsnis* Jak 242, rodytų, kad kituose dviejuose vadovėliuose pavardė veikiausiai palaikyta ne angliškos kilmės ir kad jos rašymas gali rodyti ne angliškos kilmės pavardės adaptavimą. Tarp tekstiniu lygmeniu fonetinio adaptavimo nevienodumų rodo ir termino *Greshamo dėsnis* Sk 199, sudaryto su finansų ministru Thomo Greshamo (1519–1579) pavarde, rašymas: viename vadovėlyje rašoma *Grešamo dėsnis* Sn 208, kitame – *Grešemo dėsnis* W 44.

Taip aiškėja, kad iš rašybos skirtumų matomą terminų variantiškumą vadovėliuose lemia ir juose pasirenkamas nevienodas termino šalutiniu dėmeniu einančio asmenvardžio rašymo būdas, ir kai kuriems asmenvardžiams taikomos išimtys, ir su jomis susiję svyravimai. Pavienius tokio variantiškumo atvejus lemia neapsižiūrėjimas ar su fonetiniu asmenvardžio adaptavimu susiję neaiškumai. Iš viso šį variantiškumą rodo 38 variantų eilutės, bet dauguma jų išplečiamos ir kitais, toliau aptarsimais variantais.

3. NEVIENODAS MORFOLOGINIS ĮFORMINIMAS

Jau iš aptartų variantiškumo atvejų aiškėja, kad asmenvardinius terminus analizuojamuose šaltiniuose linkstama vartoti asmenvardį pritaikius prie lietuvių kalbos morfologinės sistemos, t. y. pridėjus lietuvišką galūnę. Kaip numato visų šių vadovėlių leidimo metu galiojusios nelietuviškų asmenvardžių rašymo taisyklės, išdėstytos LKRS (1992: 81–89), taip pat ir atnaujintos rašybos taisyklės (žr. Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 179–206), galūnės vadovėliuose dedamos tiek prie transkribuotų, tiek prie originalo rašmenimis rašomų asmenvardžių, pvz.: *Fišerio lygtis* ir *Fisherio lygtis*, *Filipso* ir *Fhillipso kreivė*, *Grešamo*, *Grešemo* ir *Greshamo dėsnis*.

Iš teiktų pavyzdžių taip pat matyti, kad galūnės daugiausia dedamos tiesiai prie asmenvardžio. Jas rašyti po apostrofo mėginama 1994 m. laidos vadovėlyje: *Okun'o dėsnis* W 118, *Malthus'o problema* W 315, *A. Laffer'io kreivė* W 200, *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266. Jei toks terminas vartojamas ir kituose vadovėliuose, susidaro iš pažiūros tik apostrofu besiskiriančių termino vartojimo atvejų: *Okun'o dėsnis* W 118 ir *Okuno dėsnis* Andr 259, Čieg 127, Gav 209, Sk 177, Sn 404; *Malthus'o problema* W 315 ir *Malthuso problema* Andr 304; *A. Laffer'io kreivė* W 200 ir *Laferio kreivė* Dril 142. Kiti asmenvardiniai terminai 1994 m. vadovėlyje pateikiami su transkribuotu asmenvardžiu, jiems galūnę, kaip ir numato taisyklės, pridėdant tiesiai, be apostrofo: *Grešamo dėsnis* W 44, *Filipso kreivė* W 248, *Fišerio lygtis* W 396, *Lorenzo kreivė* W 402. Kituose vadovėliuose su apostrofu irgi rašomi tik kai kurie terminai: *Say'aus dėsnis* Čieg 26, Dril 72, *Hume'o mechanizmas* Čieg 90, *Ramsey'aus–Casso–Koopmanso modelis* Čieg 365. Tiesa, pastarieji du pavartojami vos viename vadovėlyje ir nėra variantiški.

Tačiau tik tam tikrų asmenvardžių rašymą su apostrofu numato ir nelietuviškų asmenvardžių rašymo taisyklės. Kaip jau aptarta šio straipsnio 1 dalyje, LKRS numatyta, kad apostrofas rašytinas, kai nelietuviškas tikrinis vardas baigiasi netariama balse ar netariama priebalse (LKRS 1992). Vadovėliuose pasitaikantys apostrofo vartojimo atvejai galėtų rodyti tokios išimties taikymą. Tačiau nustatyti, kada priebalsiu besibaigiančio nelietuviško asmenvardžio balsė ar priebalsė yra netariama, nėra paprasta, tam reikia žinoti ir asmenvardžio kilmę. Taigi, gali būti, kad 1994 m. vadovėlyje pasitaikantys variantai, o būtent *Okun'o dėsnis* W 118 ir *Okuno dėsnis* W 406, *A. Laffer'io kreivė* W 200 ir *Laferio kreivė* W 401, yra radęsi dėl tokių neaiškumų.

Jau iš ankstesniame skyriuje analizuotų rašymo atvejų aiškinant bendram polinkiui makroekonomikos vadovėliuose vartoti terminus su vienokiu ar

kitokiu būdu pridėta lietuviška galūnė, šiuo požiūriu kai kuriems asmenvardžiams taip pat daroma išimtis. Štai be lietuviškos galūnės vartojami terminai *Gini koeficientas* Čieg 67, *Barro teorija* W 336, *Ricardo–Barro teorema* Čieg 203, *Pigou efektas* Čieg 79, *W. W. Rostow modelis* Gav 263, *F. Modigliani gyvenimo ciklo teorija* Gav 50, *Solow taupymo paradoksas* Čieg 394, *Solow likutis* Čieg 367, *Solow ekonominės plėtros modelis* Sk 195. Tačiau tokia išimtis irgi atitinka nelietuviškų asmenvardžių rašymo lietuvių kalboje taisyklės, kartu numatančias ir jų morfologinį įforminimą. Vadovėlių rengimo metu galiojusiose taisyklėse, išdėstytose LKRS, numatyta, kad galūnės nededamos kitų kalbų tikriniams vardams, kurie baigiasi kamienui priklausančia balse arba dvibalsiu, kaip antai *Dombey*, *Fanny*, *Manzoni*, *Spandau*, ar kurie baigiasi kirčiuotu balsiu, pvz.: *Meillet*, *Camus* (LKRS 1992: 89). Be to, jau ir jose numatyta morfologinių variantų, t. y. formuluota, kad kamienui priklausančia balse arba dvibalsiu besibaigiantiems asmenvardžiams prireikus galūnės gali būti pridėdamos – jos tokiu atveju rašytinos po apostrofo. Tai gi, vadovėliuose pasitaikantys termino, sudaryto su asmenvardžiu *Paashe*, morfologiniai variantai *Paasche (kainų) indeksas* Sk 157 ir *Paashe'o indeksas* Sk 34 gali būti šio taisyklių numatomo variantiškumo atspindys.

Su morfologiniu asmenvardžio įforminimu susijusių variantiškumo atvejų, neatitinkančių vadovėlių išleidimo metu galiojusių nelietuviškų asmenvardžių rašymo taisyklių, vadovėliuose pasitaiko vos vienas kitas. Antai su asmenvardžiu *Solow* sudaryti terminai, kaip ir numatytų taisyklės, vartojami nepridedant lietuviškos galūnės, bet viename vadovėlyje pavartojamas su šiuo asmenvardžiu sudarytas terminas rodo, kad galūnė pridėdama, ir ji pridėdama ne po apostrofo, kaip numatė LKRS, o tiesiai – *Solowo augimo modelis* Sk 11. Kitu atveju asmenvardis, kuriam, paisant taisyklių, begalūnis rašymas neturėtų būti taikomas, rašomas be galūnės – *J. R. Hicks modelis* Čieg 284 (plg. *J. Hickso modelis* Sk 250).

Keli su galūnėmis ir baigmenimis susiję variantiškumo atvejai rodo morfologiškai adaptuojant asmenvardį išskylančius neaiškumus dėl minkštumo žymėjimo: *Lafero kreivė* Sn 263, W 200, *Laffer'io kreivė* W 200 ir *Laferio kreivė* Dril 142; *Mundelo ir Flemingo modelis* Gav 286 ir *Mundelio ir Flemingo modelis* Gav 286.

4. KITI ATVEJAI

Kitokių variantų, be jau aptartų, vadovėliuose pasitaiko labiau tik pavienių. Jau iš iki šiol atliktos analizės buvo galima matyti, kad šiems šaltiniams

būdingiausi su vienu kitos kalbos asmenvardžiu, o būtent pavarde, sudaryti terminai, o jiems – jau aptarti variantiškumo požymiai. Tų terminų visų vadovėlių pagrindu susidaro 85, bet analizuojamuose šaltiniuose pavartota ir 11 terminų, sudarytų su dviem pavardėmis. Kai kurie pavartoti vos viename vadovėlyje, kaip antai *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266, *Gramm-Rudman aktas* W 194, 196, 197, *Reigano-Tečer modelis* Sn 31, *Ricardo-Barro teorema* Čieg 90, *J. M. Keyneso pajamų–išlaidų modelis* Sk 50, *Solow-Svano modelis* Čieg 377, ir variantų neturi.

Keli su dviem asmenvardžiais sudaryti terminai pavartojami plačiau ir taip išryškina ne tik su asmenvardžio rašymo būdu susijusį variantiškumą, bet ir variantiškumą, kurį būtų galima apibūdinti kaip susijusį su termino dėmenų jungimu. Vienu atveju termino dėmenys jungiami jungtuku *ir*, kitu atveju – brūkšniu ar brūkšneliu, pvz.: *Hekšerio ir Olinio modelis* Andr 318, *Hekšerio – Olinio modelis* Čieg 79; *Baumolio ir Tobino modelis* Gav 133, *Baumolio-Tobino modelis* Sk 209; *Mundelo ir Flemingo modelis* Gav 286, *Mundello-Flemingo modelis* Sk 265, *Mandelo-Flemingo modelis* Sn 489. Šie keli atvejai, o kartu ir variantų neturinčių su dviem pavardėmis sudarytų terminų rašymas (pvz., *Humphrey-Hawkins'o įstatymas* W 266, *Gramm-Rudman aktas* W 194, 196, 197, bet *Solow-Svano modelis* Čieg 377, *Ramsey'aus-Casso-Koopmanso modelis* Čieg 365) rodo, kad faktą, konstatuojamą remiantis kitų sričių terminija (pvz.: Gaivenis 2002: 38; Drukteinis 2015), galima patvirtinti ir remiantis čia nagrinėjama terminija – joje irgi kyla brūkšnelio ir brūkšnio rašymo neaiškumų. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, kai kur jų išvengiama pasirenkant termino dėmenis jungti jungtuku *ir*. Kita vertus, nekart yra kreiptas dėmesys ir į kodifikuotųjų normų, numatančių brūkšnio ir brūkšnelio rašymą, neaiškumus (Keinys 2005; Gudzinevičiūtė 2012), taip pat ir į neaiškias normas, susijusias su brūkšnelio rašymu tarp tikrinių žodžių (Vaskelaitė 2022b: 106–109). Tik naujajame rašybos taisyklių sąvade *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, išėjusiame jau vėliau nei čia analizuojami šaltiniai – 2022 m., tarp brūkšnio ir brūkšnelio nubrėžiama aiškesnė riba (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 230–242). Kaip jau atkreiptas dėmesys, jame kaip rašybos ženklas aptariamas ne tik brūkšnelis, bet ir apimties brūkšnys, taigi toks brūkšnys vertinamas kaip rašybos ženklas. O kol šio aiškumo nebuvo, su brūkšnio ir brūkšnelio vartojimu susijusius terminų variantus, ko gero, būtų buvę galima vertinti ir kaip skyrybos variantus (Vaskelaitė 2022b: 107–108).

Lietuvių terminologijos darbuose taikoma terminų variantiškumo tipologija skyrybos variantų nenumato, bet nagrinėjama medžiaga išryškina keletą atvejų, kuriuos būtų galima svarstyti kaip skyrybos variantus. Antai 2006 m. vadovėlyje terminą sudarantis asmenvardis pavieniais atvejais rašomas pasviruoju šriftu, kaip antai Laffero *kreivė* Sk 11, Gav 11, Solowo *augimo modelis* Sk 11, Keyneso *kryžius* Sk 11, Laspeyres *kainų indeksas* Sk 157, Tobino *q* Sk 73⁷, o toks rašymas atitiktų svetimos kalbos elemento skyrimą tekste. Tiesa, šis skyrimo būdas numatomas nelietuviškiems bendriniais žodžiams ar posakiams ir nelietuviškiems (ar lietuviškiems) simboliniams pavadinimams, o ne asmenvardžiams. Vis dėlto aiškesnių formuluočių dėl jo taikymo pateikiama tik neseniai (pvz.: Linkevičienė 2013: 56; ESIV 2014: 38; Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 177), taigi ankstesnio laikotarpio vadovėlyje pasitaikantis variantiškumas gali būti susijęs su kodifikacijos neaiškumais.

Vos viename vadovėlyje pavartojami du su trimis pavardėmis sudaryti terminai, būtent *Ramsey'aus–Casso–Koopmanso modelis* Čieg 365 ir *Diamondo–Mortenseno–Pissarideso modelis* Čieg 154. Vienas jų pavartojamas vos vieną kartą, taigi variantų negali turėti. Bet kartu su antruoju keliskart pavartojamas ir santrumpą turintis terminas – *DMP modelis* Čieg 154, 155. Nors lietuvių terminologijoje santrumpos kaip terminų variantai neaptiriamos, pasiremiant užsienyje plėtojama variantiškumo tyrimais (pvz., León-Araúz, Cabezas-García 2020), santrumpas ar su jomis sudarytus terminus būtų galima vertinti ir kaip terminų variantus. Šiaip ar taip, tokį variantiškumą plačiau būtų galima svarstyti remiantis kitais šaltiniais – čia analizuojamų šaltinių asmenvardiniams terminams toks trumpinimas nebūdingas.

Tačiau kitokių trumpinimo būdų nagrinėjamuose šaltiniuose pasitaiko. Pavyzdžiui, terminas trumpinamas praleidžiant jo neasmenvardinį dėmenį ar dėmenis. Taigi, tame pačiame vadovėlyje vartojama ir *Harrodo–Domaro ekonominio augimo modelis* Čieg 388, ir *Harrodo–Domaro modelis* Čieg 379; ir *Solow ekonomikos plėtros modelis* Sk 193, ir *Solow modelis* Sk 194. Tačiau tokio trumpinimo būdu besiradusių formų nelinkstama vertinti kaip termino variantų – A. Mitkevičienė (2015a) tiek jas, tiek vadinamąsias ilgąsias ir trumpąsias formas yra aptarusi kaip tekstinei terminų vartosenai

7 Kadangi šiame straipsnyje pavyzdžiai rašomi pasviruoju šriftu, vadovėliuose pavartotas pasvirasis šriftas parodomas atitinkamą žodį rašant stačiuoju šriftu.

būdingus atvejus. Vadinamųjų ilgųjų ir trumpųjų asmenvardinio termino formų nagrinėjamuose šaltiniuose pasitaiko vos du atvejai: *trumpojo laikotarpio Filipso kreivė* Gav 244, Sk 176, Sn 322 ir *trumpalaikė Filipso kreivė* Jak 238, *ilgojo laikotarpio Filipso kreivė* Sk 180, Sn 441 ir *ilgalaikė Filipso kreivė* Jak 238.

Tačiau nei tekstinės terminų vartosenos, nei variantiškumo požiūriu nėra vertinti su termino asmenvardinio dėmens trumpinimu susiję atvejai, o jų nagrinėjamuose šaltiniuose gausu. Nors, kaip matyti iš jau teiktų pavyzdžių, makroekonomikos vadovėliuose vartojami daugiausia vien su pavarde sudaryti terminai, kai kuriuose vadovėliuose ryškus polinkis vartoti ir vardo (ar kelių vardų) pirmąją raidą apimančius terminus. Pavyzdžiui, 2006 m. išleistame Vilniaus universiteto vadovėlyje randame *I. Fisherio vartotojo tarplaikį biudžeto apribojimą* Sk 54, *I. Fischerio tarplaikio pasirinkimo teoriją* Sk 54, *I. Modigliani gyvenimo trukmės teoriją* Sk 59, *J. A. Hobsono teoriją* Sk 123, *J. M. Keyneso vartojimo funkciją* Sk 50, 52, *J. M. Keyneso pajamų–išlaidų modelį* Sk 50, *W. D. Nordhauso ir J. Tobino indeksą* Čieg 72, *R. Lucaso gamybos funkciją* Sk 131, *A. Spiethoffo hipotezę* Sk 124, *A. Afalio–no hipotezę* Sk 123, *J. Hickso modelį* Sk 250, *E. S. Phelpsso taisyklę* Čieg 377, *T. Malthuso teoriją* Čieg 362, nors kiti čia vartojami terminai vardo pirmosios raidės neturi (plg.: *Vagnerio dėsnis* Sk 83, *Ricardo ekvivalentiškumas* Sk 100, *Kitchino ciklai* Sk 123, *Juglaro ciklai* Sk 143, *Okuno dėsnis* Sk 177, *Filipso kreivė* Sk 177). Terminų su vardo pirmąja raide daug esama ir 2017 m. išleistame Vilniaus universiteto vadovėlyje, kuris, kaip matyti, rengtas anksčiau paminėto pagrindu. Jų nemažai ir 2008 m. laidos Kauno technologijos universiteto vadovėlyje, pvz.: *Dž. Neimano modelis* Sn 370, *H. Dali ir J. Kobo subalansuotos ekonominės gerovės indeksas* Sn 347, *Dž. M. Keinso modelis* Sn 324, *A. Lafero kreivė* Sn 432, *I. Fišerio lygtis* Sn 450, *I. Fišerio poveikis* Sn 450, *J. M. Keyneso kryžius* Sk 249. Taigi, vadovėliuose susidaro tokių rašymo nevienodumų kaip *Lafero kreivė* ir *A. Lafero kreivė*, *Fišerio lygtis* ir *I. Fišerio lygtis*, *Keinso modelis* ir *Dž. M. Keinso modelis*, *Keinso kryžius* ir *J. M. Keyneso kryžius* ir kt., o jie kelia tokių atvejų vertinimo terminų variantiškumo požiūriu klausimą.

Taip pat pasitaiko, kad kaip teorijos, modelio, reiškinių, lygties ar pan. pavadinimas pavartojamas žodžių junginys su visu vardu ar keliais vardais, pvz.: „Žymiausi šios neokeinsizmo teorijos atstovai yra amerikiečių ekonomistų Eusėjaus Deivido Domaro (Domar, Evesey David, g. 1914), Rojaus Forbso Harodo (Harrod, Ray, Forbs, 1980–1978) ir Roberto

Mertono Solou (Solo, Robert Merton, g. 1924) ekonominio augimo modeliai“ Sn 57; „Šalia labiausiai žinomų ekonominės pusiausvyros modelių būtina pažymėti ir JAV ekonomisto Džeži Neimano (Neyman Jerzy, 1903–1957) augančios ekonomikos pusiausvyros modelį“ Sn 369. Vis dėlto tokie atvejai reti, o vardo raidės vartojimo atvejų pasitaiko dažnai, pvz.: „Tai vadinama I. Fišerio poveikiu (Fisher effect)“ Sn 450; „Apatinė A. Laferio kreivės dalis rodo priešingą situaciją <...>“ W 200; „Ilgojo laikotarpio pusiausvyros pinigų rinkoje sąlygas išreiškia M. Fridmeno lygtis, pavadinta žymaus amerikiečių ekonomisto garbei <...>“ Sn 274; „M. Friedmano nuolatinių pajamų teorija papildo F. Modigliani gyvenimo ciklo teoriją“ Čieg 50.

Tokį polinkį galima aiškinti konteksto įtaka. Vadovėliuose ne tik vartojami asmenvardiniai terminai, bet ir atskleidžiamos jų atsiradimo aplinkybės, nurodant asmenį, kurio vardu vienas ar kitas dalykas pavadintas, o jį nurodant rašoma ne tik pavardė, bet ir vardas, vėliau jis trumpinamas – rašoma tik pirmoji vardo raidė. Taigi, tokiu kontekstu būtų galima aiškinti ir kai kuriuos terminų pavartojimo su vardo raide atvejus, pvz.: „Pirmasis ilgųjų bangų teoriją pagrindė rusų ekonomistas Nikolajus Kondratjevas (1892–1938) savo straipsnyje „Ilgosios bangos ekonominiame gyvenime“ (1926 m.). Remdamasis informacija apie vartojimo reikmenų kainų kitimą Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje, JAV ir Vokietijoje, N. Kondratjevas iškėlė hipotezę, kad industrinė plėtra yra ciklinė. J. Schumpeteris patvirtino rusų mokslininko koncepciją, pavadindamas ilgąsias bangas N. Kondratjevo ciklu. Nuo 1930 metų ilgosios bangos ekonomikos literatūroje yra žinomos kaip Kondratjevo ciklas“ Gav 284. Kita vertus, nors pavardė paprastai vartojama su vardo raide, pasitaiko ir vienos pavardės vartojimo atvejų, kuriuos būtų galima vertinti kaip neapsižiūrėjimą, pvz.: „I. Fisheris manė, kad pinigų greitis trumpuoju laikotarpiu daugiau ar mažiau pastovus“ Sn 205 ir „Fisheris pirmiausiai suformulavo mainų lygybę“ Sn 204. Taigi, tokiame kontekste pavartotą vardo raidę turintį terminą *I. Fisherio mainų lygybė* („Tai leidžia I. Fisherio mainų lygybę pertvarkyti į kiekybinę pinigų teoriją“) irgi būtų galima vertinti kaip neapsižiūrėjimo rezultatą. Kita vertus, pastarasis pavyzdys gali rodyti ir asmenvardinio termino formavimosi makroekonomikos vadovėlyje aplinkybes.

Jei iš tiesų taip, tai toliau jau būtų galima aiškintis, kiek asmenvardiniai terminai makroekonomikos vadovėliuose perimami iš užsienio leidinių, kiek – kuriami vadovėlių autorių. Visi jie, kaip aiškėjo iš šiame straipsnyje

analizuotų pavyzdžių, yra sudaryti su nelietuvišku asmenvardžiu (nes juose aptariamus dėsnius, teorijas, modelius, lygtis ir t. t. yra sukūrę ne lietuviai), bet kontekstas, į kurį čia atkreiptas dėmesys, rodytų, kad prie asmenvardinio termino radimosi gali būti prisidėję ir lietuviškų vadovėlių autoriai. Tokią prielaidą leistų kelti ir straipsnio pradžioje minėti nevienodi nagrinėtuose vadovėliuose asmenvardinių terminų kiekybiniai duomenys – tam tikruose vadovėliuose ar tam tikrų asmenvardinių terminų vadovėliuose gali būti išvengiama teminint su tam tikru reiškiniu sietiną asmenį ar asmenis, bet nevartojant asmenvardinio termino, pavyzdžiui, tokiu būdu: „Pagal vyraujančius vartojimo ypatumus ekonomikos teorijoje išskiriami keli pagrindiniai vartojimo modeliai: <...> *Nuolatinų pajamų hipotezė* (Milton Friedman'as, 1957). <...> *Gyvenimo ciklo hipotezė* (Franco'as Modigliani'is ir Richardas Brumberg'as, 1954) <...>“ Andr 180–181. Tačiau šį asmenvardinių terminų vartojimo keliamą klausimą jau reikėtų aiškintis atskirai, nes jis nėra vien tik su jų variantiškumu susijęs klausimas.

IŠVADOS

Aptarus aukštosios mokykloms skirtuose makroekonomikos vadovėliuose vartojamų asmenvardinių terminų variantiškumą, aiškėja, kad jis labiausiai susijęs su asmenvardžio rašymo ir morfologinio adaptavimo ypatumais.

Būdingiausias šiems šaltiniams variantiškumas, susidarantis dėl nevienodo asmenvardžio rašymo būdo: vienuose vadovėliuose asmenvardis rašomas originalo, kituose – lietuviškais rašmenimis, pastaruoju atveju jį adaptuojant pagal apytikrį tarimą. Skirtingus asmenvardžio rašymo būdus numato ir nelietuviškų asmenvardžių rašymo lietuvių kalboje normos. Jos taip pat numato išimtį tradicinėms asmenvardžių formoms, o nagrinėtuose šaltiniuose matyti ir su šios išimties taikymu, taip pat su tradicinės formos sampratos neaiškumais galimų sieti variantiškumo atvejų.

Makroekonomikos vadovėlių terminijoje ryškus polinkis nelietuviškus asmenvardžius pritaikyti prie lietuvių kalbos morfologinės sistemos, jiems pridodant lietuvišką galūnę, o pasitaikančios išimtys atspindi išimtis, kurias numato kodifikuotos nelietuviškų asmenvardžių rašymo lietuvių kalboje normos. Kai kurie makroekonomikos vadovėliuose pasitaikantys variantai sietini su asmenvardžio fonetinio adaptavimo neaiškumais.

Nors asmenvardinių terminų variantiškumo priežastis reikėtų tirti atskirai, pasitelkiant ne tik makroekonomikos srities šaltinius, čia išnagrinėta

medžiaga, rodanti asmenvardinių terminų vartojimo polinkių ir nelietuviškų asmenvardžių rašymo taisyklių atitiktį, leistų spręsti, kad viena iš tų priežasčių galėtų būti variantiškumas, numatomas rašybos normų kodifikacijos. Kitų variantiškumo atvejų nagrinėtuose šaltiniuose nedaug, o iš pasitaikančių galima spręsti, kad ir makroekonomikos terminijoje kyla neaiškumų, susijusių su brūkšnio ir brūkšnelio vartojimu.

Čia pateikta asmenvardinių terminų vartojimo analizė ne tik atskleidžia makroekonomikos vadovėliams būdingiausius variantiškumo tipus ar požymius, bet ir iškelia variantiškumo tipologijos klausimų. Ji taip pat atskleidžia atvejų, kurie variantiškumo požiūriu nėra vertinti, ir apskritai skatina asmenvardinius terminus nagrinėti plačiau, tirti juos įvairiais aspektais.

ŠALTINIAI

- Andr – Andriušaitienė Daiva, Drejeris Rolandas, Jakutis Algirdas, Petraškevičius Vladislavas, Stepanovas Artūras 2016: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla „Technika“.
- Čieg – Čiegis Remigijus 2012: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Dril – Drilingas Boleslovas, Čiburienė Jadvyga, Snieška Vytautas 1997: *Makroekonomikos pagrindai*: vadovėlis neekonominių specialybių studentams, Kaunas: Technologija.
- Gav – Gavelis Vytautas, Gylys Povilas, Mačiekus Venantas, Minkevičienė Neringa, Paliulytė Regina, Ulvidienė Erstida, Urbšienė Laima 2017: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, elektroninė knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jak – Jakutis Algirdas, Petraškevičius Vladislavas, Stepanovas Artūras, Šečkutė Laima, Zaicev Stepan 2007: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis, šeštasis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Eugrimas.
- Sk – Skominas Vytautas, sud., 2006: *Makroekonomika*: vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Sn – Snieška Vytautas, Baumilienė Valerija, Bernatonytė Dalia, Čiburienė Jadvyga, Juozapavičienė Aldona ir kt. 2008: *Makroekonomika*: vadovėlis ekonominių specialybių studentams, trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, Kaunas: Technologija.
- W – Wonnacott Paul, Wonnacott Ronald 1994: *Makroekonomika*, Kaunas: Litterae universitatis.

LITERATŪRA

- AEKŽ – *Aiškinamasis ekonomikos anglų–lietuvių kalbų žodynas*, sudarė W. Pearce, Vilnius: TEV, 2006.
- Ambrasas Vytautas 2008: *Svetimų tiktinių vardų rašymas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Baltrušaitienė Indrė 2009: *Svetimvardžių rašymo tradicijos formavimasis Lietuvoje*: magistro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Barankin Benjamin, Metelitsa Andrei I., Lin Andrew N. 2004: *Stedman's Illustrated Dictionary of Dermatology Eponyms*, Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins.
- Becker Christopher J., McDermott Mollie, London Zachary N. 2021: Declining Use of Neurological Eponyms in Cases Where a Non-eponymous Alternative Exists. – *Clinical Neurology and Neurosurgery* 200, 1–6 Prieiga internete: <https://medicine.umich.edu/sites/default/files/content/downloads/Eponym%20Study.pdf>.
- Cappuzzo Barbara 2008: *Eponyms or Descriptive Equivalent Terms? The Question of Scientific Accuracy in Medical Discourse*. Prieiga internete: <https://core.ac.uk/display/53253513>.

- Čepienė Nijolė 1995: *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinė adaptacija*: disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Daukšas Kazys, Barkauskas Jurgis, Daukšas Vitas ir kt. 2003: *Chemijos terminų aiškinamasis žodynas*, 2-asis patais. ir papild. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Dyda Anna, Pronińska Aleksandra 2021: Lessico medico italiano e polacco a confronto: il caso dei sintagmi terminologici di tipo *malattia di banti/choroba bantiego*. – *Romanica Cracoviensis* 1, 43–53.
- Drukteinis Albinas 2015: Ortografiniai jūreivystės terminų variantai: didžiosios raidės, brūkšnelis, kabutės. – *Kalbos praktikos problemos* 14, 6–14.
- Duque-Parra Jorge Eduardo, Llano-Idarraga J. Oskar, Duque-Parra Carlos Alberto 2006: Reflections on Eponyms in Neuroscience Terminology. – *The Anatomical Record, Part B: The New Anatomist* 289(6), 219–224.
- ESIV – *Europos Sąjungos institucijų vertimo į lietuvių kalbą vadovas*, Liuksemburgas, 2014.
- Firkin Barry G., Whithworth Judith A. 2001: *Dictionary of Medical Eponyms*, London: Informa Healthcare.
- Gaivenis Kazimieras 1994: Tarptautinių terminologijos principų taikymas mūsų terminijai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 31, 11–17.
- Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: LKI leidykla.
- Gudeliene 2016: Tikrinių vardų galūnių adaptavimo ypatumai Simono Daukanto ir Simono Stanevičiaus *Epitome Historiae Sacrae* vertimuose. – *Lituanistica* 62(1), 38–44.
- Gudzinevičiūtė Ona Laima 2012: Keli probleminiai rašybos ir skyrybos ženklų vartojimo atvejai. – *Kalbos kultūra* 85, 121–135.
- Kasradze Mindia, Kasradze David 2015: *Traumatologijos ir ortopedijos eponimai: simptomai ir sindromai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kaulakienė Angelė 2003: Lietuviškų fizikos vadovėlių elektros ir magnetizmo terminai. – *Terminologija* 10, 107–116.
- Kaulakienė Angelė 2014: Iš matematikos ir fizikos terminų vartosenos. – *Terminologija. Terminografija. Terminija*, Vilnius: Technika, 58–61.
- Kavaliauskas Paulius, Krupickaitė Dovilė, Kynė Genovaitė 2021: *Aiškinamasis geografijos terminų žodynas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Keinys Stasys 2005: Brūkšnio ir brūkšnelio vartojimas. – *Kalbos kultūra* 78, 183–190.
- Kevlian Andrew, Logie Sarah, Hage Robert 2023: Debating Eponyms: History of Ear and Eye Anatomical Eponyms. – *Translational Research in Anatomy* 32, 1–13.
- Kitkauskienė Laimutė 2011: Eponiminiai architektūros, meno ir statybos terminai lietuvių kalboje. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 19(1), 48–58.
- Kniūkšta Pranas 2004: *Įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai. Darybos ir vartosenos aptarimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Kucharz Eugeniusz Józ 2020: Medical Eponyms from Linguistic and Historical Points of View. – *Reumatologia* 58(4), 258–260.
- León-Araúz Pilar, Cabezas-García Melania 2020: Term and Translation Variation of Multi-word Terms. – *Análisis multidisciplinar del fenómeno de la variación fraseológica en traducción e interpretación / Multidisciplinary Analysis of the Phenomenon of Phraseological Variation in Translation and Interpreting*, 210–247.
- Linkevičienė Nijolė 2013: *Redagavimo pradmenys*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- LKRS – *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, 2-asis patais. fotogr. leid., Vilnius: Mokslo, 1992.
- LTE – *Nelietuviškų tikrinių vardų rašymas „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986.
- Mikelionienė Jurgita 2017: Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai. – *Terminologija* 24, 127–144.
- Mitkevičienė Asta 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 9–14.
- Mitkevičienė Asta 2015a: Kai kurie terminų sinonimijos aspektai. – *Terminologija* 22, 39–60.
- Mitkevičienė Asta 2018: Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Kazys Bizauskas ir lietuvių literatūros mokslo terminija. – *Terminologija* 25, 201–234.
- Palenskis Vilius, Valiukėnas Vytautas, Žalkauskas Valerijonas, Žilinskas Pranas Juozas 2007: *Fizikos terminų žodynas: lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių ir rusų kalbomis*, 2-asis patais. ir papild. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Pažūsis Lionginas 2014: *Kalba ir vertimas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

- Stunžinas Robertas 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne*. – *Terminologija* 15, 111–130.
- TI – *Pavardžių, vardų ir vietovardžių transkripcijos iš rusų kalbos į lietuvių kalbą ir iš lietuvių kalbos į rusų kalbą instrukcija*, Vilnius: Mokslas, 1990.
- TŽR – *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai* (patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2007 m. gruodžio 20 d. posėdžio protokoliniu nutarimu), 2007. Prieiga internete: <https://www.vlkk.lt/aktualiausias-temos/terminija/terminu-zodynu-rengimo-bendrieji-reikalavimai>.
- Ulkytė Rūta 2016: *Tikriniai vardai ir eponimai chemijos terminijoje*: baigiamasis magistro darbas, Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- Vainienė Rūta 2008: *Ekonomikos terminų žodynas*, 2-oji laida, Vilnius: Tyto alba.
- Vaskelaitė Ramunė 2022a: *Makroekonomikos terminija: sinonimijos priežastys*: mokslo studija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Vaskelaitė Ramunė 2022b: Rašybos variantiškumo astrologijos terminijoje priežastys. – *Terminologija* 29, 95–119.
- Vladarskienė Rasuolė, Zemlevičiūtė Palmira 2022: *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- VLKK 1997: *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“* (1997 m. birželio 19 d., Nr. 60). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt>.
- VLKK 2016: *Protokolinis nutarimas dėl rekomendacijos „Dėl autentiškų asmenvardžių gramatinimo“* (2016 m. gegužės 26 d., Nr. Pn-3). Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/protokoliniai-nutarimai/rekomendacija-del-autentisku-asmenvardziu-gramatinimo>.
- Whitworth Judith A. 2007: Should Eponyms Be Abandoned? No. – *BMJ* 335, 425.
- Woywodt Alexander, Matteson Eric 2007: Should Eponyms Be Abandoned? Yes. – *BMJ* 335, 424.
- Zemlevičiūtė Palmira 2003: Antano Vileišio (1856–1919) medicinos mokslo darbai ir jų terminija. – *Terminologija* 10, 84–106.
- Zemlevičiūtė Palmira 2009: „Varpo“ medicinos straipsnių terminai. – *Terminologija* 16, 92–108.
- Zemlevičiūtė Palmira 2011: „Keleivio“ straipsnių apie sveikatą terminai. – *Terminologija* 18, 92–108.
- Zemlevičiūtė Palmira 2012: Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje. – *Terminologija* 19, 105–124.
- Zemlevičiūtė Palmira 2018: Medicinos terminija prieš 100 metų. – *Terminologija* 25, 147–200.

VARIATION OF MACROECONOMIC TERMS WITH A PERSONAL NAME

Summary

Although terms formed with a personal name, usually a surname, are used in a variety of fields, they are not widely studied in terminology works. This leads to various uncertainties both in the use of these terms and in their terminological evaluation. Here, using macroeconomics textbooks for higher education as a source, the variation inherent in these terms, referred to in the article as ‘personal name terms’, is researched.

Although macroeconomics textbooks contain a varying number of terms with personal names, all of these terms are composed with a non-Lithuanian personal name, and the totality of such terms shows that their variation is in some way related to the peculiarities of the use of a non-Lithuanian personal name. It is mainly a mixed type of variation, involving the orthographic, phonetic, and morphological levels. The most striking feature of variation is the different ways in which a proper name is spelled, which is determined by the application of different spelling methods, by exceptions made for certain terms, and by individual cases of oversight. Another feature of the variation of the terms under considerations is related to the unequal morphological adaptation of non-Lithuanian personal names, which is obvious from its ending.

However, the analysis of the terms also reveals term differences which are not assessed from the point of view of variation. Although most of the terms are composed of a single personal name, i. e., a surname, it is also quite common in macroeconomic textbooks to use the name of a theory, model, etc. as a term that has both a surname and the first letter of a first name. Having noted such cases, the paper calls for a separate study.

Gauta 2023-12-11

Ramunė Vaskelaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas ramune.vaskelaite@lki.lt